

skærpet, skete der også visse opblødninger. Samme år accepterede sovjetrusserne at Østrig skulle være en selvstændig, neutral stat, og man fraskrev sig retten til at indsætte tropper dér ⁶⁵.

Sygdom, død og tronfølge

H. C. Hansen havde fået kræft i halsen og blev opereret, men han blev mere og mere mærket af sin sygdom og måtte indlægges igen; han døde 19.2.1960. Inden da havde han sikret arvefølgen ved at udpege Viggo Kampmann som sin efterfølger. J. O. Krag fortsatte som udenrigsminister - indtil han blev statsminister i 1962.

Som udenrigsminister og senere som statsminister gennemførte Krag et politisk skifte, der fik overordentlig stor betydning - selv om det måske ikke var lige så *radikalt* som dét Hedtoft foretog da han førte Danmark ind i NATO i 1949. Danmark gik nu ind i en ny periode: den *kontinentale*.

Hen over midten af 1950'erne var man begyndt at udvikle de europæiske markedsdannelse - *De Seks* (som en slags videreudvikling af Kul- og Ståunionen) og *De Syv* ⁶⁶ - og Danmark måtte finde sin plads. På den ene side måtte vi placere os så gunstigt som muligt med hensyn til vores store landbrugseksport - på den anden side havde vi problemer, men også udviklingsmuligheder på det industrielle område. Departementschef Otto Müller med flere var i en chokrapport (1957) nået frem til at 40 % af industrien ville rende ind i betydelige problemer, hvis vi kom ind i et frihandelssamarbejde - mens andre 40 % ville blive gavnet heraf. Dertil kom store demografiske problemer: Vi stod midt i en voldsom afvandring fra landbruget, og de store årgange var ved at komme igennem uddannelsessystemet og nærme sig arbejdsmarkedet.

Jens Otto Krag

Krag ⁶⁷ blev født i 1914 og voksede op i Randers under temmelig trange kår, men han kom dog i gymnasiet og fik studentereksamen. Han blev medlem af DSU (Socialdemokratisk Ungdom) i gymnasietiden. Straks efter eksamen gav han sig til at studere økonomi i København, hvor han blev cand.polit. i 1940. Han arbejdede i Valutacentralen - hvor han avancerede til kontorchef - og i Arbejderbevægelsens Erhvervsråd som han blev daglig leder af. Her havde han også arbejdet som student.

J. O. Krag var et meget sammensat menneske, der ofte var i vildrede med hvad han *egentlig* ville - og som ikke altid indså at dét der var hans *læst*, hans *virkelige* profession, var at være politiker.

Han var en habil økonom og overmåde flittig med at sætte sig ind i hvad der rørte sig i dén branche. Flere af hans økonomiske kammerater var jaloux på ham; de syntes at han var hurtig til at skrive om økonomiske anliggender, man lige var *begyndt* at tale om i »klubben«, men han havde en stærk trang til at formulere sig om hvad der optog ham - måske var det *hans* måde at tænke over tingene og at nå frem til en opfattelse? Krag var ferm til at organisere analysearbejder og rapportskrivinger - og til at forestå den afsluttende sammenskrivning.

Krag faldt, vist nok mest på svensk inspiration, for den engelske økonom Keynes' tanker henimod slutningen af besættelsen. Det afgørende var at få gang i hjulene, at få produktionen til at udvikle sig, så at den samfundsmæssige kage blev så meget større - ikke at fordele en *lille* kage. Krag mente at Staten - særligt en socialdemokratisk stat - måtte være *aktiv* og *styrende*, men han gik slet ikke ind for dén form

⁶⁵ Jf. Nikita Khrusjtjov: »Uofficielle erindringer«, Munksgaard, København 1991, s. 105 ff.

⁶⁶ I denne periode fulgte Danmark med England ind i *De Syv* - også kaldet *EFTA* - der var en løsere frihandelsorganisation sammenlignet med det mere ambitiøse *De Seks* - som senere blev til dét EU, som både England og Danmark er medlemmer af. Dén gang havde vi en langt tættere binding til England, end vi har i dag - ikke mindst fordi vi havde en stor landbrugseksport til de engelske morgenborde, men de økonomiske ekspansionsmuligheder lå allerede dengang i et (udvidet) Fællesmarked. Vi blev medlem af *De Syv* i 1960; andre medlemmer var Sverige og Norge. *De Seks* var etableret allerede i 1958 på basis af *Rom-traktaten* af 25.3.1957.

⁶⁷ Jf. Bo Lidegaard: »Jens Otto Krag. 1914-1961«, Gyldendal, København 2001. Bogen er bind 1 i en meget omfattende biografi; bind 2 - der dækker perioden fra 1962 og frem - udkom samtidig med at *denne* bog blev redigeret færdig.

for planøkonomi som (på forskellig måde) blev praktiseret *østpå*. Efter Krag's opfattelse ville et system der byggede på at Staten styrede hver en detalje i økonomien sande til.

Fotoet er ganske vist fra en senere tid, men ... J. O. Krag underskriver protokollen om Danmarks optagelse i EF. Foto: EU.

Krag var - så vidt vides - ikke det mindste engageret i modstandsbevægelsen, men han så - i stigende grad - hvor *nødvendig* den var i inden- og udenrigspolitisk forstand ⁶⁸.

Han fik i sin studietid og i begyndelsen af sin karriere et godt kendskab til hvordan *systemet* virkede, hvilket han fik stor fordel af i sin lange karriere som politiker. Han fik gennem årene en meget omfattende international bekendtskabskreds af politikere og økonomer og nød - ikke mindst i sin tid som udenrigsminister og statsminister - stor anerkendelse ude i Verden.

Han gjorde meget ud af kontakten til det lokale partimiljø. Han havde gennem alle årene en god forbindelse til bestyrelsen i sin valgkreds i Randers ⁶⁹, og der var ikke dén by eller partiforening han ikke besøgte. Kaldte man, så kom han. Han blev aldrig en virkeligt *god* taler, men han blev betragtet som en *stærk* økonom, og han gjorde meget ud af at popularisere dét han var nået til - på aftenskolekurser, på kurser på arbejderhøjskolerne og på møderne i partiforeningerne. Krag *gik heller ikke i folk* som andre mere udadvendte gemytter gjorde. Engang spurgte han - den lidt yngre - Erhard Jakobsen, også

polit., også - oprindelig - fra det jyske, også socialdemokrat: Hvordan *gør* du?

Krag blev minister i en - for dén tid - *meget* ung alder. Han blev handelsminister i 1947 - og var i de følgende år (med et par markante afbrydelser) udenrigsøkonomiminister, arbejds- og økonomiminister, udenrigsminister og statsminister.

Krag var mester i folketingstaktik - og blev rost fra mange sider, bl.a. af de Radikale Jørgen Jørgensen og Bertel Dahlgaard som begge værdsatte godt politisk håndværk. Krag kunne forberede en sag og gennemføre den, når situationen var moden; han kunne holde et argument tilbage til dét tidspunkt hvor det ville gøre størst nytte. Han var tilstrækkelig selvsikker - på en måde ligeglad, eller rettere ubekymret - og kunne derfor lade tingene udvikle sig. Han kunne skære et kompromis til, så det kunne vedtages.

Han havde et udmærket - kammeratligt eller professionelt - forhold til mange i den socialdemokratiske bevægelse og uden for den. Undertiden brød et sådant forhold ned efter nogle år - eller ændrede sig afgørende. Han følte sig meget tæt knyttet til Hans Hedtoft - og blev i nogen grad protegeret af ham. Hedtoft brugte ham ofte som modvægt mod nogle af de andre tunge drenge i Socialdemokratiet, dels Vilhelm Buhl (statsminister i en periode under og lige efter 2' Verdenskrig), dels H. C. Hansen. Der var desuden adskillige gange hvor det var Krag der leverede oplæg til Hedtofts taler. Krag var - det er der flere eksempler på - *dybt* loyal over for folk han respekterede, også når de tog fejl. Det kunne dreje sig om hans gamle idealistiske chef - Niels Lindberg, som trådte forfærdelig ved siden af under Besættelsen; det kunne være en Povl Bang-Jensen som var *vanskelig*, men som nægtede at give følsomme oplysninger om ungarske flygtninge til et FN-system han - og *alle* andre ⁷⁰ - vidste ikke kunne håndtere dem ordentligt.

Krag og H. C. Hansen havde - lige fra begyndelsen, det vil sige fra en gang i de tidlige 1930'ere - *noget* på hinanden. De brød sig - ret beset - ikke om hinanden. I 1934 var det lige før H. C. Hansen, der var formand for Socialdemokratisk Ungdom, fik J. O. Krag ekskluderet for sin deltagelse i et komplot mod sig, men H. C. Hansen viste dén selvbeherskelse - han siden blev den rene mester i - og skånede ham; opgøret var med til at Krag holdt sig noget på afstand af partipolitisk arbejde i de næste mange år. Der er dé iagttagere der mener at begge huskede denne hændelse, hvad der uden tvivl er rigtigt, men i virkeligheden *fornyede* de modsætningsforholdet gang på gang op gennem efterkrigstiden - og dette

⁶⁸ Jf. Bo Lidegaard: »Jens Otto Krag. 1914-1961«, Gyldendal, København 2001, s. 192 ff.

⁶⁹ Krag blev opstillet i 1946 på Hedtofts foranledning, men det var ikke noget H. C. Hansen brød sig om, jf. Bo Lidegaard: »Jens Otto Krag. 1914-1961«, Gyldendal, København 2001, s. 258 f.

⁷⁰ Inkl. H.C. Hansen - og især Alsing Andersen, der spillede en væsentlig rolle i dette forløb der endte med Bang-Jensens død, selvmord eller ej. H. C. Hansen forbød på det nærmeste sine ministre at gå til Bang-Jensens begravelse. Krag gik alligevel - og fik så vidt vides også fremtryllet en pension til enken og børnene.

modsnævningsforhold fortsatte lige til H. C. Hansen døde - bare på en anden måde. H. C. Hansen forstod - i sine sidste år - at han havde brug for Krag, men han forsøgte dog at holde ham i snor til det sidste ⁷¹.

I de første mange år havde Krag og Kampmann det udmærket med hinanden; begge var dygtige økonomer, begge fantasifulde og kreative - ikke mindst på den politiske gebet - men mens Krag, sine mange erotiske - og måske alkoholiske - eskapader til trods, var *særdeles* disciplineret i dagtimerne, gjaldt det ikke altid Kampmann. Kampmann var manio-depressiv og var i kritiske perioder - selv som statsminister - uden for rækkevidde. Dertil kom at Kampmann aldrig - som Krag - kom til at stå på god fod med fagbevægelsen. Krag blev respekteret af så forskellige personer som Eiler Jensen og Hans Rasmussen. Eiler Jensen var formand for De Samvirkende Fagforbund (det senere LO), Hans Rasmussen formand for Smedene ⁷².

Krag kom - i det store og hele - godt ud af det med Eyvind Bartels (se s. 82 ff.). Han værdsatte Bartels' faglige dygtighed, hans store analytiske begavelse, hans evne til at komme i forbindelse med *de rigtige*, og hans færdigheder i at forhandle ting på plads - til gengæld bar han over med Bartels' forskellige snurrigheder. Krag var - generelt - overbærende over for andre som havde noget at byde på.

På enkelte punkter var Krag noget af en *snyder*. Han snød sig fra at være soldat. Måske mente han at han ikke havde tid, måske følte han - hvad der i øvrigt er meget troligt - at han ville passe påfaldende dårligt i et militært hierarkisk system, men samtidig gik han ind for at Danmark skulle løfte sine forpligtelser i NATO-sammenhæng. Ordet *dobbeltmoral* ligger lige for.

Der er *mange* iagttagere som mener at Krag må tilskrives en meget stor del af æren - eller ansvaret - for at Danmark kom med i dét der i dag hedder EU. Det er karakteristisk for ham at han så *nøgternt*, nærmest kynisk, på landets behov og muligheder og - længe før mange andre - indså at »en nordisk model« ikke var det mindste holdbar. Krag arbejdede i årevis for at fremme danske interesser og at få bundet de vanskelige ender sammen: Landbrugseksporten - som hovedsagelig gik til England - og industrieksporten, som hovedsagelig gik til det kontinentale Europa.

Krag havde - lige til han mødte Helle Virkner og blev gift med hende - et mere end kaotisk og hektisk privatliv. Vidste man ikke bedre, ville man tro det var digt. Om dagen var han flittig; om aftenerne og nætterne gik den vilde jagt. Der var talrige damer, der faldt for ham - nogle for en kort periode, andre følte sig bundet til ham på godt og ondt for resten af hans liv. Undertiden måtte han sende en dame til kvaksalver for at få abort; prævention var opfundet, J. O. Krag - og mange andre - kendte dog ikke til den, i hvert fald ikke i praksis. Ved en enkelt lejlighed måtte han betale for at få en dame møbleret tilbage - hun havde under en *diskussion* ... eller hvad det var ... fået brækket næsen.

Krag skrev *altid*. Han førte dagbog - nogle gange mere omhyggeligt end andre, og størstedelen er bevaret. Han skrev *mange* artikler og kronikker. I sine yngre år blev de ikke sjældent afvist; i hans manddomsperiode var der rimelig stor efterspørgsel efter dem. Han skrev økonomisk-politiske bøger og bidrog til mange andre. Hans biografiske artikler er - ofte - særdeles læseværdige, men man skal have ørene spidset, for der står undertiden vigtige ting *mellem* linierne, som man kun får fat på hvis man véd *noget* i forvejen. Krag havde en *litterær* åre, men skrev ikke påfaldende godt når det var skønlitteratur han kastede sig ud i (der findes en frygtelig skriftprøve på s. 480 f. i Bo Lidegaards biografi, bind 1). Han *håbede* at kunne, men havde næppe talentet; derimod havde han ... på nogle tider af døgnet ... følsomhed som en digter. Digteren Paul la Cour - som Krag satte højt - fradømte ham ethvert *litterært* talent.

Da danskerne i 1972 - ved en folkeafstemning - besluttede sig for at gå ind i EF (EU), mente Krag at have nået dét han ville og derpå nedlagde han sit embede og sikrede sig - overordentligt effektivt - at Arbejdsmændenes formand - Anker Jørgensen - kom til at efterfølge ham, og at andre kandidater blev overrumplet og slået af marken.

Desværre forløb resten af Krag's liv ikke videre lykkeligt. Han prøvede forskelligt - uden at det rigtigt sang. Erling Bjøl fik ham i en periode til Aarhus Universitet som lektor - ikke mindst for at Bjøl og andre kunne få mulighed for at *debriefe* ham, men han tabte gejsten og projektet blev langt fra så vellykket som Bjøl

⁷¹ Bo Lidegaard skriver mange steder om forholdet mellem H. C. Hansen og J. O. Krag, ét af de sammenfattende afsnit kan man finde i hans : »*Jens Otto Krag. 1914-1961*«, Gyldendal, København 2001, s. 456 f. - jf. også s. 465 ff.

⁷² Jf. bl.a. Bo Lidegaard: »*Jens Otto Krag. 1914-1961*«, Gyldendal, København 2001, s. 518 f.

havde håbet, selv om der heldigvis kom *noget* på papiret ⁷³. Senere kom Krag tilbage til New York - hvor han havde været økonomisk rådgiver på den danske ambassade i de tidlige 1950'ere - denne gang som ambassadør for EU. Men det gik ikke som det skulle - ingenting gik rigtig som det skulle; han fik ikke malet, han fik ikke skrevet - og dét han *fik* skrevet, var der ikke videre efterspørgsel efter. Krag var gået i spåner og fortsatte en personlig deroute der først standsede ved hans triste død i Skiveren i 1978.

Om Krag i én eller anden forstand blev *blændet* før han døde, er svært at sige - jf. sidste strofe i Ole Wivels mindedigt. Man sér farverne ⁷⁴:

*I havnen ovre østpå
ligger det røde skrog til en nybygning.
Endnu et skib i søen.
Den isblå svejseflamme lyner.
Og landet imellem,
med grønne marker og
kornet der lyser som silke i blæsten,
blænder dig før alt er forbi.*

Grønlandskortet

Henrik Kauffmann var Danmarks ambassadør i USA under 2' Verdenskrig (og i flere år bagefter) ⁷⁵. Han indgik 9.4.1941 en aftale med USA, der gav amerikanerne frit råderum i Grønland, så længe det var sikkerhedsmæssigt nødvendigt. Udenrigsministeriet hjemkaldte straks derefter Kauffmann, men han nægtede at adlyde og forblev som *de facto* gesandt i USA.

Efter krigen stod man over for et problem. Den danske regering ønskede at Grønland fuldt og helt skulle høre til Danmark, men man så samtidig gerne at amerikanerne ville garantere sikkerheden - og betale hvad det kostede ⁷⁶. Fra amerikansk side tænkte man parallelt, for man var stærkt interesseret i at Grønland - militært set - forblev under amerikansk kontrol. I 1951 indgik man en overenskomst hvorefter amerikanerne forblev i Grønland - i særlige militære reservater - og hvorefter størstedelen af øen kom under dansk kontrol.

I tiden frem til grundloven af 1953 havde Grønland status som koloni, derefter blev det en mere ligeberettiget del af Danmark - og på et endnu senere tidspunkt blev der indført en hjemmestyreordning. Hjemmestyreordningen betyder at grønlænderne har ansvaret for de lokale anliggender, hvorimod udenrigspolitikken varetages i samarbejde med danskerne. Grønland har en særlig status i forhold til EU - som man *ikke* er medlem af.

⁷³ Se nærmere i Erling Bjøl: »*Fra magtens korridorer. Erindringer fra 60'erne, 70'erne & 80'erne*«, Politikens Forlag, København 1994, s. 134 ff. og Erling Bjøl: »*Hvem bestemmer? Studier i den udenrigspolitiske beslutningsproces*«, Jurist- og Økonom-forbundets Forlag, København 1983.

⁷⁴ Jf. »*Krag - som vi kendte ham*«, redigeret af Søren Hansen, udgivet af Socialdemokratiet i samarbejde med Fremad, København - 2' oplag - 1978, s. 94.

⁷⁵ *Normalt* sørger man for at ambassadører ikke sidder for længe på en bestemt post, for det kan føre til at det bliver mere tåget *hvis* interesserer ambassadøren - evt. i den bedste mening - ender med at varetage. Kauffmann var ambassadør i USA i en *usædvanlig* lang periode fra 1939 til 1958, men på grund af de meget særlige forhold.

⁷⁶ Situationen med hensyn til Grønland var - efter 2' Verdenskrig - ganske anderledes end i Mellemligstiden. Der havde Norge og Danmark haft en overordentlig alvorlig disput om suveræniteten over Grønland. Danmark gjorde fra 1920'erne krav på hele Grønland, Nordmændene - efterfølgende - på dele af Nordøstgrønland; norske fangere besatte området i 1931. Danmark fik i 1933 tilkendt suveræniteten over *hele* Grønland af Den Internationale Domstol i Haag ... Gør man krav på suveræniteten over et område skal man - i almindelighed - vise både vilje og evne til at *håndhæve* den.